

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін
та фізичної підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Основи теорії гендеру»

вибіркових компонент

освітньо-професійної програми

освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

272 Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів

за темою 8 – Гендерне насильство

Вінниця 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _30.08.2023 №_7_

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від _28.08.2023 №__1_

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від _30.08.2023 №__7_

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних,
філологічних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від _28.08.2023
№_1_

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних
дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач Кременчуцького національного університету
ім.М.Остроградського, к.пед.наук, доц., доцент кафедри психології,
педагогіки та філософії Сошенко С.М.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних
дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу
ХНУВС, доктор філософії, викладач вищої категорії Кірюхіна М.В.

План лекції:

1. Історія виникнення гендерного насильства.
2. Особливості гендерного насильства.
3. Форми гендерного насильства.
4. Протидія гендерному насильству.

Рекомендована література:

Основна:

1. Гендерний аналіз українського суспільства. – Київ: ПРООН, 1999.
2. Гендер для медій. Маєрчик М., Плахотнік О., Ярманова Г. (ред.) Гендер. К.: Критика, 2013. – 220 с.
3. Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів / Колектив авторів. – Київ, 2014. – 206 с.
4. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2007. – 143 с.
5. Гендерний паритет в умовах розвитку сучасного українського суспільства. – Київ, 2003. – С. 50-79.
6. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. – К.: Україна, 2001. – 256 с.
7. Кімелл М. Гендероване суспільство. – Київ, Сфера, 2003, 494с.
8. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Наші людські права: Посібник з жіночих людських прав / Пер. з англ.. – К.: Карпати, 1996.
9. Лавриненко Н. Гендерний розподіл домашньої праці // Українське суспільство 1992 – 2008. Соціологічний моніторинг / За ред.. д.е.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. – С. 86 – 93.
10. Павличко С. Фемінізм. – К., 2002.
11. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004, 536 с.

Допоміжна:

1. Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні: національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів Двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН / Укл.: М. Корюкалов. – К., 2014. – 122 с. 5.
2. Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій / відп. ред. К. М. Левківський, наук. ред.-упоряд. С. П. Юдіна. – Вид. 2-ге. – К.: Фоліант, 2005. – 351 с. 6.
3. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / [В.П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
4. Дрожжина Т. В. Гендерні аспекти в освіті / Т. В. Дрожжина // Управління школою. – 2012. – № 16/18. – С. 76-82.

5. Христова Г.О. Основи гендерно-правового аналізу законодавства України. – Харків: Райдер, 2008. – 108 с.
6. Шабелян І.М. Гендерний аспект на уроках математики // Досвід педагогів школи з питань впровадження гендерного підходу в навчально-виховному процесі. Наукові статті. – село Лозуватка, Криворізький район, 2015. – 21 с. – С.12-13.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Електронна бібліотека Української асоціації жіночої історії <http://www.womenhistory.org.ua/index.php/elektronni-resursi/16-elektronna-biblioteka>
2. Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху // <http://gender.at.ua>
3. Бібліотека Гендерного центру «Крона» // <http://www.krona.org.ua/nash.html>
4. Гендерна мапа України <http://gendermap.org.ua>
5. Публікації проекту «Рівність жінок і чоловіків у світі праці» http://gender.ilo.org.ua/Pages/publications_ukr_new.aspx
6. Публікації Міжнародного благодійного фонду «Український жіночий фонд» <http://www.uwf.kiev.ua/publications>

Текст лекції

1. Історія виникнення гендерного насильства.

Гендерне (гендероване) насильство (англ. *Gender violence*) — це форми насильницьких дій, що мають чітко виражену гендерну групу, на яку спрямоване насильство або яка чинить насильство.

Гендерне насильство переважно сприймається як насильство проти жінок, яке чинять переважно чоловіки. При цьому чоловіки, від яких очікується агресивна поведінка, не лише чинять насильство, а й самі страждають від нього (у війнах, розбоях, вуличному насильстві). Тому вони є як агресорами, так і жертвами насильницької поведінки.

Окремо стосовно цієї теми виділяють насильство над чоловіками та насильство над ЛГБТ-людьми.

Гендерне насильство є механізмом встановлення гендерних режимів — влад між гендерними групами. Важливо зважати на те, що встановлення влади не означає обов'язково насильницьких дій, адже влади можуть встановлюватись дискурсивно, без прямого насильства. Але гендерне насильство є завжди виявом гендерної влади.

Загальноприйнято вважати, що жодна держава не може обійтись без насильства.

Сполучені Штати мають довгу й криваву історію гендерованого насильства, яке слугувало способом демонстрування мужності для чоловіків. Історики доходять до висновку, що цей американський кодекс насильства з'явився у XVIII столітті, коли був привезений і розвинений шотландськими та ірландськими іммігрантами на американському Півдні, де поєдинки, стрілянина, полювання стали засобами вираження мужності.

Більше того, насильство вважалося законним, якщо носило відплатний характер. У аналізі американського насильства антропологиня Маргарет Мід описувала типове для американця уникання виступати ініціатором агресії, тобто жоден не брав на себе відповідальність за ініціювання, але кожен бажав завершити сутичку.

Насильство — це доказ маскулінності, чоловік є «справжнім» в силу того, що він не боїться проявити насильство. Психіатр Дж. Джиліган говорить про «патріархальний кодекс честі й ганьби, який породжує чоловіче насильство і зобов'язує до нього», кодекс, що витлумачує насильство як головну демаркаційну лінію між жінками й чоловіками.

Сучасний кодекс вуличного насильства бере початки у поняттях честі, вироблених старим Півднем, — чоловік мусить бути готовий до бійки, аби завоювати повагу до себе в очах інших. Білошкірі мешканці Півдня називали це «честю», на зламі ХІХ-ХХ століть «репутацією». На початок 1950-х років чорношкірі північних гетто казали про «повагу», що тепер знову трансформувалася в прояв «неповаги», чи «дисонансу».

Попри те, що маскулінність може бути історично пов'язана з війною, той спосіб, у який ми воюємо сьогодні, може не надати багатьом чоловікам можливості для випробування й доведення своєї мужності. Зрештою, більшість солдатів сьогодні не є вояками. Вони служать переважно в підрозділах підтримки — на транспорті, в адміністрації, в службах технічного обслуговування та супроводу. Дедалі зростаюча технологічна ускладненість війни лише прискорює цей процес — ядерна зброя, «бомби з лазерним наведенням», автоматичне озброєння, самохідні військові транспортні засоби та зброя далекої дії — все це зменшує потребу в примітивних вояках і збільшує попит на холоднокрівних і раціонально мислячих натискачів на кнопку

2. Особливості гендерного насильства.

Особливостями гендерного насильства є:

- ця проблема ХХІ століття є актуальною для усіх країн світу; немає жодної країни, де вона вирішена;
- найчастіше здійснюється у приватному секторі (домашнє насильство);
- гендерне насильство перейшло зі сфери «приватності» до публічної сфери, коли особисте стало політичним і вимагає вирішення на державному рівні;
- може пояснюватись чи виправдовуватись культурою, традиціями (наприклад, «убивство честі»);
- для вирішення проблеми необхідні спільні зусилля дослідницького, політичного, громадського і медіа-середовищ.

Суспільства, в яких гендерна нерівність вища, характеризуються тим, що в них маскулінність і фемінність трактуються як полярні протилежності. Ці суспільства насаджують стереотип «маскулінної бравади» (хизування силою і стримування та відкидання почуття страху).

В антропології виділено низку характеристик, які зумовлюють як міжособистісне, так і міжсуспільне насильство:

- ідеал чоловічості — сильний і красивий воїн;
- громадське лідерство пов'язане з чоловічим домінуванням: і над іншими чоловіками, і над жінками;
- жінкам заборонена громадсько-політична діяльність;
- хлопчиків і дівчаток з раннього віку послідовно розділяють між собою;
- хлопчикам прищеплюють традиції чоловічої солідарності, войовничості та витривалості і привчають визнавати домінування чоловіків старшої вікової категорії;
- емоційні прояви чоловічої зрілості, жорстокості та сексуальності;
- економічна діяльність осіб чоловічої статі та продукти їхньої праці високо розвинені

3. Форми гендерного насильства.

Гендерне насильство має різноманітні культурні форми і поширюється майже на всі сфери життя, де чоловіки контактують з жінками.

Домашнє насильство характеризується фізичними нападами, побиттям, зґвалтуванням та залякуванням серед людей, які мають родинні відносини. *«За даними Міжнародної амністії, у країнах Євросоюзу насильство з боку чоловіків чи партнерів є основною причиною смерті чи інвалідності жінок у віці від 16 до 44 років»*. Не дивлячись на те, що «із домашнім насильством зіштовхуються люди різної статі та віку... згідно зі статистикою МВС України, у 9 із 10 випадків від домашнього насильства потерпають жінки, а вдаються до насильства переважно чоловіки».

Чоловіки засвоюють, що насильство є прийнятною формою спілкування між чоловіками, а також між жінками та чоловіками, цей постулат глибоко вплетений у повсякденне життя, що ми сприймаємо насильство як щось само собою зрозуміле — в сім'ях, між друзями та між закоханими.

Більшість жертв насильства знають своїх нападників; багато хто знайомі з ними дуже близько. Домашнє насильство — найпоширеніша причина травмувань для жінок у національному масштабі. Від однієї третини до половини усіх жінок зазнають нападу з боку свого чоловіка чи партнера в якийсь момент свого життя. За даними ФБР, від 30 до 40 % усіх убитих жінок загинули від руки свого чоловіка чи коханого хлопця.

Антропологиня П. Сандей встановила, що найкращими провісниками схильності суспільства до зґвалтувань були високі рівні мілітаризму та міжособистісного насильства взагалі, поширеність ідеологій чоловічої незламності і прохолодні стосунки між батьками та дітьми. Ті суспільства, в яких зґвалтування траплялися відносно нечасто, відзначалися самотійністю жінок.

Домашнє насильство варіюється залежно від стану рівноваги влади у стосунках. Коли всі рішення приймає один із подружжя, кривдження подружжя, вчинене чи то жінкою, чи то чоловіком, сягає найвищих рівнів.

Насильство проти жінок найбільш поширене в тих домогосподарствах, де влада зосереджена в руках чоловіка.

Насильство проти чоловіків теж більш поширене (хоча й зі значно меншою ймовірністю) у там, де влада сконцентрована у руках чоловіка або ж — у надзвичайно рідкісних випадках — у руках дружини. Зосередження влади в руках чоловіків зумовлює вищі рівні насильства — причому, як проти жінок, так і проти чоловіків. Рівні як кривдження дружин, так і кривдження чоловіків знижуються в міру того, як подружні стосунки стають дедалі більш рівноправними, і практично відсутні випадки побиття дружиною свого чоловіка, коли всі рішення приймаються за рівної участі, тобто коли стосунки стають цілковито рівноправними.

Сексуальне насильство передбачає намір принизити та зневажити людину (це є особливо помітним на прикладі зґвалтованих чоловіків, коли їх маскулінність поставлена під сумнів), а також є «механізмом конструювання культурної мізогінії, тобто ідеї про те, що жіноче є менш вартісне, нижче за статусом, неповноцінне».

Сприйняття зґвалтування жінок і чоловіків у суспільстві різниться. До потерпілої жінки застосовується звинувачення жертви: домислювання та вишукування «необачної поведінки» потерпілої, що «спровокувала агресора», а також застосування інших міфів про зґвалтування.

Зґвалтованим чоловікам, однак, таку поведінку не приписують. Американська вчена Сьюзен Браунміллер назвала цей принцип «культурою зґвалтування», ознаками якої є покладання відповідальності за зґвалтування на жінку, що передбачає певну соціалізацію та навчання жінок «безпечної поведінки» — уникання небезпечних місць, ситуацій та незнайомих.

За статистикою, це не є дієвим, адже «найчастіше сексуальне насильство скоюють знайомі чоловіки — приятелі, кохані, родичі чи співробітники».

Сексуальні домагання - дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Тобто сексуальні домагання чітко визначені законом як злочин, але в Україні жінки намагаються уникнути зізнання чи розголосу таких випадків або не розуміють чи пізно розуміють своє перебування у ситуації статевого насильства. Сексуальні домагання в публічному просторі (місце роботи, навчання) вбудовані в загальну систему гендерних владних розподілів та контролю, тобто стосуються переважного домінування чоловіків над жінками.

- Лапідація — публічна смертна кара, яка полягає в тому, що чоловіки закидують камінням жінку через звинувачення її у подружній зраді.
- «Викрадення наречених» — такий звичай за домовленістю практикують у деяких країнах. Але частіше він набуває насильницького характеру, коли здійснений без домовленості із

подальшим гвалтуванням для насильницького одруження (повернутись додому «знечищена» дівчина не може, адже завдасть *сорому* своїй сім'ї).

- До гендерного насильства також відносять проституцію та секс-торгівлю, а також зумовлені культурою чи звичаями ранні або дитячі шлюби, калічення жіночих статевих органів, убивство честі, примусову стерилізацію

4. Протидія гендерному насильству.

Міжнародна Акція «16 днів проти насильства» щороку привертає увагу до проблеми гендерного насильства. Вона ініційована Першим всесвітнім інститутом жіночого лідерства 1991 року. Дати акції символічно наголошують на цьому зв'язку між насильством проти жінок та правами людей: 25 листопада — Міжнародний день проти насильства щодо жінок; 10 грудня — Міжнародний день прав людини. У ці 16 днів також входять інші важливі для демократичної спільноти дати: 1 грудня — Міжнародний день боротьби зі СНІДом, 2 грудня — Міжнародний день боротьби за скасування рабства, 3 грудня — Міжнародний день людей з інвалідністю, 5 грудня — Міжнародний день волонтера, 6 грудня — річниця масового вбивства у Політехнічній школі Монреалю. Майже кожний день від 25 листопада до 10 грудня означений фактами та аргументами стосовно того, що будь-які форми насильства (у громадській чи приватній сферах) є порушенням прав людини. Україна приєдналася до акції 2001 року. Основні завдання акції «16 днів проти насильства»:

- привернути увагу громадськості до актуальної для українського суспільства проблеми подолання насильства в сім'ї;
- активізувати партнерський рух громадських організацій та державних органів щодо попередження насильства та захисту прав жінок в Україні;
- сприяти утвердженню ненасильницької ідеології в територіальних громадах та в українському суспільстві в цілому.

Кампанія з протидії гендерному насильству «Розірви коло» Інформаційну кампанію з протидії гендерному насильству «Розірви коло» реалізує Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні у рамках своєї програми «Комплексний підхід до вирішення проблеми насильства щодо жінок та дівчат в Україні» у партнерстві із Міністерством соціальної політики за підтримки уряду Великої Британії.

У рамках кампанії проводяться інформаційні заходи, конкурси, знімаються відеоролики, розповсюджуються друковані матеріали, залучаються підтримкою зірок і ініціативних команд. Проект реалізується в 10 регіонах України, а саме у Вінницькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Харківській, Херсонській, та на підконтрольних Україні територіях Донецькій та Луганській областях. Проект спрямований на посилення національної системи попередження та реагування на гендерно зумовлене

насильство на загальнодержавному та регіональному рівнях для забезпечення умов, в яких більшість постраждалих від гендерно зумовленого насильства зверталися б по допомогу та мали доступ до якісних послуг з особливою увагою до потреб постраждалих осіб.

Цілі проекту:

- подальший розвиток соціального та інституційного середовища, що сприятиме досягненню «нульової» терпимості до насильства та викорінення насильства по відношенню до жінок в Україні;
- забезпечення умов для того, щоб більшість потерпілих від гендерно зумовленого насильства мали доступ до якісних послуг;
- сприяння розбудові державної участі (з боку Уряду України) в існуючому механізмі та програмах реагування на гендерно зумовлене насильство для забезпечення сталості послуг.